

A TARDI „FELAKASZTOTT” SZOKNYA

GÁBORJÁN ALICE

Az 1946–50 közötti években a Borsod megyei Tardon népviseletet és alapanyaga, a kender megdolgozását, valamint a kendertermékek felhasználását gyűjtöttem. Néhai kiváló mesterem, Palotay Gertrúd ebben az időben arra figyelmeztetett, hogy a parasztság sohasem díszít olyan helyeket, amelyek nem látszanak.¹ A régi tardi pendelyek között azonban találtam olyanokat is, amelyek oldaltoldása, *eresztéke* az alsó harmadán díszvarrással volt a pendely elejéhez varrva² (1. és 2. kép). E különös szokás eredetét kutatva, néhány idős asszony emlékezett arra, hogy gyermekkorukban, 1880/90 körül láttak olyan öregasszonyt, aki a ház körül dolgozva, egyetlen felsőszoknyáját kétoldalt a korbca *felakasztotta, felszúrta*. Így az alatta viselt pendely ott láthatóvá vált. Az így felakasztott felsőszoknya elé kötényt kötött, így óvta meg azt a szennyeződéstől. A *felsőszoknya* felemelése ilyen módon rögzítve történt, s e *rögzítettség* a megelőző időkben is jellemezte a paraszti elől vagy kétoldalt felemelt szoknyákat. Sőt arra is emlékeztek ezek az idős asszonyok, hogy – hallomásuk szerint – még régebben a templomba is eljártak a tardiak ilyen felakasztott szoknyában. Az általam látott pendelyeresztékek közepén néha kis, vagdalásos minta is volt. Ezeket a szentistvániak varrták a tardiaknak és a mezőkövesdieknek is. A szentistvániak ugyanis még emlékeztek erre az egykor az európai renaissance-ban gyökerező technikára. A pendelyeken kívül még egykor fehérén fehér kivarrásos cifra lepedőket is készítettek a matyó falvak számára.

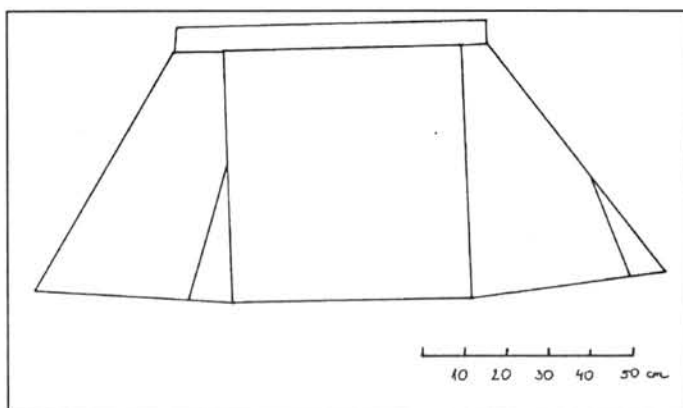
A felsőszoknya ilyen – kétoldalt vagy elől – felemeléséről más magyar területekről is vannak adataink: Erdélyből, Kalotaszegről, Dunántúlról, Kazárról, sőt a Sárközből is. Ez utóbbiról így írt Kovách Aladár: (leányviselet) „A színes szoknyák alja, belső felén tenyérnyi vagy két tenyérnyi széles más színű szegéllyel volt díszítve s a szoknyákat úgy viselték különösen ünnepnapokon, hogy elejüket feltúrték a kötésbe s így a szoknyarész alja kifordult s két oldalról hosszan frakkszerűen vonult hátra, s a széles más színű belső szegély kifelé fordulva, mint paszomán díszítette: efféle viselet még látható Bánffy-hunyad vidékén Erdélyben. A színes szoknyák efféle visszahajtásánál a fő dolog az volt, hogy a hófehér pöndöly vagy finom rokolya a kötésig is hátravonult szoknya közt kétoldalt mindig kilássék... Ez a divat már elmúlt.”³

A 19. századnál régebbi magyar irodalmi vagy ábrázolási anyagban ennek a szoknyaviselési módnak nyomait nem találtam, de elől vagy kétoldalt felemelt ruhadarabokról az európai ókortól kezdve vannak ábrázolásaink. Emelkedő terepen vagy lépcsőn felfelé járva, haladva ma is ösztönös a ruha elejének *alkalomszerűen* való felemelése férfiaknál is, nőknél is. A görög és római ókorban a *chiton* nevű ingruha fölé a *himation* vagy

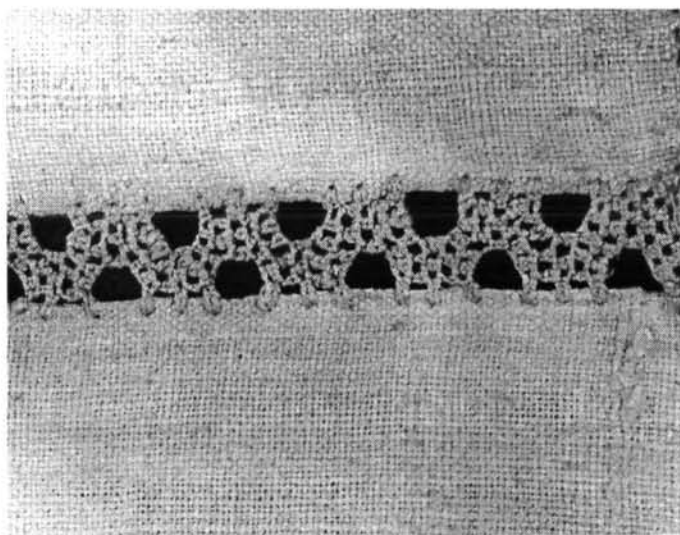
¹ Palotay G., szíves közlése.

² Gáborján A., 1948. 155–157.

³ Kovách A., 1907. 80.

1. kép. Tardi pendely szabása. Néprajzi Múzeum, Ltsz. 54.65.1.

2. kép. Mezőkövesdi pendelyereszték díszvarrása. Néprajzi Múzeum, Ltsz. 54.54.1.

peposz nevű *palástot* vették a görögök, a rómaiak a *tunica* nevű ingruha-féljükre a téglalap alakú palliumot, a félkör alakú peploszt, vagy az ovális tógát vették, főleg a férfiak.⁴ E palástelejek felemelésének nem volt célja a ruházat megóvása a szennyeződéstől, az ing-féle ruhák és a föléjük viselt palástok együtt adták az öltözetet.

A Kr. u. 4. században a római Santa Maria Maggiore templom mozaikján három női alak palástja – a bal kézzel – *alkalomszerűen* van felemelve.⁵

A bizánci ruházatban, a „sötét középkorban” (395–1453) az *ingszerű ruhák* és a föléjük viselt *palástok* szokása folytatódik. Ki kell emelni a Kr. u. 6. századi csodálatos ravennai mozaikok közül azt, amely Teodóra császárnőt ábrázolja udvarhölgyeivel. A császárnő lilás *palástja* előtt, a jobb kézzel van *alkalomszerűen* felemelve⁶ (3. kép).

4 Boucher, F. 1965. 107, 111, 120 és 121.

5 Boucher i. m. 165. 278. kép.

6 Busigniani, A. 1964. Címkép. Firenze.

3. kép. Teodóra császárnő és kísérete ravennai mozaikon. Kr. u. 6. sz.
Busignani, Alberto: I mosaici ravennati. 1964. Címlap

A 13. században is a ruházkodás részét képezték a *felsőruhák* fölött viselt *palást*-félék. Ekkor például – angol–francia szokás szerint – a király és a királynő *ingruhája* fölött látható a bal kézzel *alkalomszerűen* felemelt, ráncokat vető *palást*⁷ (4. kép).

A francia Bourges-i katedrálisban az utolsó ítéletkor megszabadultak, üdvözültek csoportját ábrázolja az egyik dombormű. Ennek jobb alsó sarkában egy nőalak összeakasztóval ellátott *palástja* a bal kézzel felemelve *alkalomszerűen* ráncolt.⁸ Ugyancsak 13. századi az a – Jeruzsálem felé tartó zarándokokat ábrázoló – kép, amelynek bal alsó sarkában álló nő *palástjának* eleje a jobb kézzel *alkalomszerűen* fel van emelve.⁹ A naumburgi katedrálisban Markgraf II. von Meissen szobra mellett áll felesége, Uta szob-

⁷ Houston, M. 1939.

⁸ Davenport, M. 1972. 167. 470. kép.

⁹ Davenport i. m. 171. 478. kép.

ra. Uta palástjának eleje a bal oldalon *alkalomszerűen* van felemelve úgy, hogy a bal kar fölött *buggyot vet*. E *buggyot* vetés mindig a ruha *alkalomszerű* felemelését mutatja.¹⁰

4. kép. 13. századi király és királynő palástja elől *alkalomszerűen* felemelve
Mary G. Houston: *Medieval Costume in England and France*. London 1939. 44. 61. és 63. rajzok

De a 13. században már olyan ábrázolás is mutatkozik, amelyen sima palást alatt lévő bő és öves *ingruha* van a jobb kézzel felemelve és bal felé *alkalomszerűen* ráncolva.¹¹ Tehát itt már nem a palást ráncolt, hanem az alatta lévő *ingruha*. De erről ekkor még igen kevés az ábrázolás.

A 14. században a ráncolva felemelt elejű *palástok* mellett egyre gyakoribbak lesznek az elől vagy kétoldalt ráncolva felemelt *felsőruha-félék* ábrázolásai is. *Palástok*: a francia Jeanne de Bourgogne 14. századi pecsétjén¹² a nőalak hosszú szoknyája fölött lévő *palást* a bal karral a testhez *alkalomszerűen* és *buggyot vetve* van ábrázolva. Jeanne de Bourgogne 1344-ben halt meg. Ugyancsak 14. századi francia egy Châlons-i polgárnőt ábrázoló kép,¹³ amelyen a hölgy hosszú, öves ruhája fölött *palást* látható, jobb eleje *alkalomszerűen*, a jobb alsókaral, a kar fölött *buggyot vetve* van felemelve (5. kép).

1349-ben Margaret de Welsokne, gazdag angol polgárnő díszes felső egyberuhája fölött sima anyagú *palást* elejének jobb oldala *alkalomszerűen*, a jobb kar fölött *buggyot vetve* van ábrázolva. A két kéz szabad (6. kép).¹⁴ Az angol Alyne, Lady de Creke, előkelő

¹⁰ Davenport i. m. 188. 529. kép.

¹¹ Davenport i. m. 167. 468. kép.

¹² Piton, C. é. n. 48. Itt a képek nincsenek megszámozva, ezért csak az oldalszámot lehet idézni.

¹³ Piton i. m. 50.

¹⁴ Davenport i. m. 209. 586. kép.

hölgy sima felsőruhája fölötti összeakasztós *palástja* a bal karral *alkalomszerűen* és *buggyot vetve*, a derékhoz szorítva van felemelve.¹⁵

Az 1320 körüli cseh leányok *palástjai* a jobb vagy a bal kézzel vannak elől *alkalomszerűen* felemelve, alattuk kilátszik az alsóruha.¹⁶ Az ún. Velislav bibliából, a 14. század közepéből származik az a kép, amely felsőruha fölötti *palástot* ábrázol, ami elől *alkalomszerűen* és *buggyot vetve* van felemelve¹⁷ (7. kép).

Késő 14. századi, olasz-burgund az a óráskönyv, amely ferences szerzetesek számára készült és Szent Orsolyát ábrázolja a szűzekkel. Szent Orsolya rövid ujjú, világos felsőruhája fölött *palást*, *alkalomszerűen* és a jobb kar fölött *buggyot vetve* van felemelve. Alóla alul és az alkarokon kilátszik a sötét alsó. A jobb oldali szűz sötét *palástja* ugyancsak a jobb oldalon felemelt. Alóla alul és a felsőrészen a világos mintás alsóruha látszik. E *palást* a ruha jobb könyöki részéhez látszik erősítve-rögzítve lenni.¹⁸

Külön ki kell emelni a 14. század harmadik negyedéből a magyar Képes Krónika András király koronázását ábrázoló miniatúráját. Ezen Szent Erzsébet elől és középen nyíló, a nyaknál koronggal összefogott zöld *palástja* a bal kézzel *alkalomszerűen* van felemelve. Alatta kilátszik a sötétebb zöld *felsőruha*¹⁹ (8. kép).

Felsőruhák: Az elől felemelt *palástok* után következnek néhány, ugyancsak a 14. századi, elől felemelt *felsőruha*-ábrázolás. A 14. századi német Manesse kódexből való az a miniatúra, amely a polgárság ruházatából ábrázol néhányat. Ilyen például egy hölgy ujjatlan *felsőruhája*, amely jobb oldalt *alkalomszerűen* felemelve – jobb felé haladó ráncokat képez.²⁰ Ugyanebből a kódexből egy másik ábrázolást lehet idézni, amelyen a hölgy *felsőruhája* a jobb alsókarral a testhez szorítva van *alkalomszerűen* felemelve és jobb felé húzó ráncokat mutat. Alatta látszik a sötét alsóruha.²¹

5. kép. Châlons-i polgárnő.
Piton, Camille: *Le costume civil en France...*
50. Paris é. n.

15 Davenport i. m. 199. 554. kép.

16 Šronková, O. 1954. 28. 10. kép.

17 Šronková i. m. 35. 16. rajz.

18 Davenport i. m. 225. 628. kép.

19 Képes Krónika, Facsimile kiadás, 1964. II. András koronázása. Kép: 123. „f 62^{br}” 123. Magyar szöveg: 61.

20 Davenport i. m. 229. 638. kép.

21 Davenport i. m. 228. 637. kép.

6. kép. Margaret de Welsokne. Kr. u. 1328.
Davenport, Milia: *The Book of Costume*
209. 586. kép. New York 1972

7. kép. Velislav Biblia részlete. Šronková, Olga:
Die Mode der gotischen Frau.
Prag 1954. 28. 10. kép

8. kép. Képes Krónika, II. András koronázása. Szent Erzsébet glóriával a fején. Pirossal bélelt világoszöld palástja a nyaknál koronggal a középén összefogott. Facsimile kötet 123. „f 62^b”. Szöveges kötet 61.

Angol hölgy ujjatlan felsőruháját a jobb alkarral úgy szorítja *alkalomszerűen* a felsőtestéhez, hogy ez a jobb kar fölött *buggyot* vet. Bal kezével (balkezes?) korsóból vizet önt egy nagyobb, szintén korsóféle edénybe, amelyet szolgálóféle tart (9. kép).²² Ugyancsak 14. századi a cseh Wenzel biblia egyik miniatúrájának részlete, amely azt ábrázolja, hogy Sámson szüleivel Timnáhba megy. Ebben egy női alak egyszerű, sötét *felsőruhája* alul, a jobb kézzel van *alkalomszerűen* felemelve. Alóla kilátszik a világosabb alsóruha.²³ Ez a nő talán idősebb, talán szolgáló.

²² Houston i. m. 97. 162. rajz.

²³ Šronková i. m. 154. 88. kép.

9. kép. Nő vizet önt korsóból egy nagyobb korsóba, melyet szolgálóféle tart
Houston i. m. 162. és 163. rajzok

peremű *felsőruháját* a bal kézzel *alkalomszerűen* és *buggyot vetve* felemeli, alatta kis darabon kilátszik a világos alsóruha.²⁶ Ugyancsak Mary G. Houston²⁷ két, 15. századi flamand hölgy felsőruháját a bal kézzel *alkalomszerűen* és *buggyot vetve* felemeli.

Legszébb, 15. századi, előkelő polgári ruhákat mutató kép Jan van Eycknek az Arnolfini házaspárról készített festménye (10. kép), amely 1453-ból való. A feleség zöld *felsőruhája* elől a bal kézzel *alkalomszerűen* és *buggyot vetve* van felemelve. Alóla az alján és felül, a kéznél hosszabb ujjak függőleges, szőrmével szegett hasítékain, az alkarokon a drága anyagú alsó, kékposztó ruha kilátszik.²⁸ Itt világos, hogy ez az alulra vett ruha ugyancsak drága posztóból készült és a felülre vett zöld ruhával együtt képezi az öltözetet.

Igen szép az ún. Grimani Breviárium áprilisi, húsvéti sétát ábrázoló miniatúrája (11. kép).²⁹ Itt egy előkelő hölgy elől és *alkalomszerűen* a két kezével emeli fel kék *felsőruháját*. Alóla kilátszik a lilás-szürke alsóruha. „Henry, King of England” Henrik, angol király köszönti feleségét és öt anyja, valamint Gloucester hercegének pártfogásába ajánlja. A királynő kíséretének jobb oldalán álló hölgy a sötét *felsőruha* elejét a jobb karal *alkalomszerűen* és talán *buggyot vetve* emeli fel.

A következőkben idézhető ábrázolás a francia Froissart (1338–1414) krónikájából való. Azt a jelenetet ábrázolja, amelyen Guillaume, Pommiers lordja és titkára, Jean Coulon lefejezése látható. A nézők csoportjában egy nőalak hosszú *egyberuhája* a jobb kézzel van *alkalomszerűen* felemelve. Az eset 1375-ben történt, az ábrázolás sem lehet sokkal későbbi.²⁴ Ugyancsak a 14. századból származik Isabeau de Bavière pecsétje. E hölgy sima palást alatti *felsőruhájának* szoknyarésze a jobb oldalon a jobb kézzel van *alkalomszerűen* felemelve, s emiatt a ruhán jobb felé húzó, V alakú ráncok képződnek.²⁵

A 15. században a felsőruha fölött *alkalomszerűen* felemelt *palást*ábrázolások ritkulni látszanak, de igen megszaporodnak az elől *alkalomszerűen* felemelt előkelő *felsőruhák* és a *rögzítetten* felemelt paraszti *felsőruhák*.

Berry herceg hóraskönyvében, amelyet 1416-ban a Limbourg fivérek készítettek, francia előkelő hölgy széles világos

24 Piton i. m. 61.

25 Piton i. m. 51. Felső kép.

26 Houston i. m. 167, 292. rajz.

27 Houston i. m. 177, 308 és 309. rajzok.

28 Boucher i. m. 190.

29 Bloesch 1935. Grimani Breviárium, IV. miniatúra. Osterspaziergang April, Húsvéti séta Április.

10. kép. Jan van Eyck Arnolfini házaspárt ábrázoló képe. Boucher, François: *Histoire du costume*. Paris 1965. 190.

11. kép. Húsvéti séta, április „Osterspaziergang April”. Bloesch, Hans: *Arbeit und Feste im Reigen des Jahres*. Grimani Breviárium 1935. Bern

A kép sajnos, elég sötét.³⁰ Az amsterdami dóm kályhájának egyik vörös vagy sárgaréz (laiton) női szobrocskájának elől két kézzel *alkalomszerűen* felemelt a *felsőruhája*. Alóla kilátszik a hólokba rakott alsóruha.³¹ Ugyane szerző ugyanez amsterdami kályha egy másik nőalak hasonló szobrocskáját is mutatja, *alkalomszerűen* felemelt *felsőruhájának* eleje valószínűleg az övbe van tűzve és V alakú ráncokat vet, a két kéz szabadnak látszik. Az elől-alul kilátszó alsóruha hólokba rakott.³²

Három, angol–francia divat szerint öltözött hölgy közül a bal és a középső alak *felsőruhájának* szoknyarésze a jobb kézzel elől *alkalomszerűen* és *buggyot vetve* van felemelve (12. kép).³³

A 15. században igen megszorodnak a parasztábrázolások. De míg az előkelők *felsőruháit alkalomszerűen*, a felemelő kézen nem egyszer átlendülve, *buggyot vetve* hajtották vissza, aminek célja a hasonlóan drága, nem egyszer mintás anyagú alsóruhák megmutatása volt, a paraszti ruhák elől vagy kétoldalt felemelt szoknyarészei általában *rögzítettek*, elől gyakran köténnyel kombinálva. E kombinálás célja azonban nem a drága alsóruha mutogatása volt – ilyeneket nem is viselt a parasztság –, hanem az öltözet, a ruházat védelme a fizikai munka okozta szennyeződésektől.

30 Davenport i. m. 315. 833. kép.

31 Piton i. m. 63. jobb alsó kép.

32 Piton i. m. 65.

33 Houston i. m. 177. 308. és 309. számú rajzai.

12. kép. Előkelő hölgyek a 15. századból. Houston i. m. 177. 308–309. ábrák

Legszebb paraszti ábrázolása ennek a ruházatviselési módnak ugyancsak a Grimani Breviáriumban található.³⁴ Ennek V. miniatúrája május–júniusi szénamunkát mutat be („Heuernte Mai–Juni”). A cipős férfiak lekaszált szénát a kép bal oldalán két, kétágú favillával dolgozó nő rendekbe gyűjti. Mindkettő szoknyája kétoldalt fel-emelt és hátul rögzített (13. kép). Mindkettőn kötény, és mindketten mezítláb vannak. A kép felső részén ábrázolt nő rózsaszínnel bélelt és hátul összetűzött *rögzített*, rövid ujjú kék *egyberuhája* alól, a felső dekoltáznál és az alkarokon kilátszik a fehér vászon – feltehetően lenvászon – alsóruha. Az alsó nő hasonlóan kinéző, de már a renaissance korára mutató, felső- és alsórészből (szoknyából) álló ruhája, amely rózsaszínű felsőrészből és kék, elől-kétoldalt ugyancsak *rögzítve* felemelt szoknyarészből áll. Eléje kötény van kötve és – mint a felső alakon – kétoldalt kilátszik a fehér (len)vászon alsó.

Meg lehet még említeni ugyane Grimani Breviárium második képét, amely téli parasztudvart ábrázol februárban („Bauernhof im Winter Februar”). E ház nyitott ajtajú konyhájában ülve fonó nő látható. Rózsaszínű, fűzős derekú *felsőruhája* és a fölötte lévő fehér kötény a térdeknél felemelve kissé visszahajtott. Alóla kilátszik a fehér (len)vászon alsóruha, és ez a fehér vászon a ruha gallérját is képezi.³⁵

A Grimani Breviáriumból idézethez hasonló szénamunka-jelenetet mutat a Limbourg fivérek készítette „Les très Riches Heures du Duc de Berry” óraskönyve. 1416-ban készült. Itt a kaszáló férfiak mezítlábasak, a lekaszált szénát kétágú favillával

13. kép. „Heuernte Mai Juni” Szénakaszálás Május, Június. Bloesch i. m. V. miniatúra

34 Bloesch i. m. V. miniatúra. Szénakaszálás május–június („Heuernte Mai Juni”).

35 Bloesch i. m. II. miniatúra. Téli parasztudvar. Február („Bauernhof im Winter Februar”).

rendekbe gyűjtő nőkhöz hasonlóan. A két nő közül az egyik kék *felsőruhája* elől *rögzítetten* van felemelve, s alul és az alkarokon látszik a fehér (len)vászon alsóruha. Kötény itt nincs.³⁶ Juh mellett lépegetve fonó, cipős leány *felsőszoknyája* elől *rögzítve* van fel-emelve, alatta kilátszik a bő alsóruha.³⁷ Kötény itt sincs.

Terentius, Kr. e. 194–159 között élt latin komédiaíró 15. századi francia, illusztrált kiadásában két, karjaikban kisbabát tartó parasztnő látható. Mindkettőn felső- és szoknyarészből álló, zöld *felsőruha*. A szoknyarész elől *rögzítve* felemelt. Alul és az alkarokon kilátszik a kék alsóruha.³⁸ Az Oakes és Hill szerzőpáros több 15. századi parasztabrázolat, rajzot közöl: 1450 körül Észak-Németalföldről Klèves-i Katalin hórás-könyvéből az egyik miniatúrán parasztasszony látható, köténye alatt *rögzítetten* feltűzött *felsőszoknyával*, amely alól kilátszik a rajzon rézsútos, keskeny fekete csikozású alsószoknya.³⁹ Ugyane szerzőpáros dél-németalföldi parasztasszonyt ábrázol 1481-ből. Sötét, ujjatlan felsőruhájának szoknyarésze elől *rögzítetten* van feltűzve, előtte kötény. Alul kétoldalt kilátszik a fehér vászon alsóruha, amely a sűrűn ráncolt ujjaknak is anyaga.⁴⁰ Az Oakes és Hill szerzőpáros idézett munkájának 79. rajzán 15. sz.-i francia parasztnő látható. Fején szalmakalap, kezében kétágú, vasvégű favilla. *Felsőruhájának* szoknyarésze körül *rögzítetten* fel van tűzve. Alóla kilátszik a hólokba rakott, széles, világos permű, sötét alsó. Kötény itt sincs („Le Livre des Saisons”). Oakes és Hill következő rajza német parasztnőt mutat. Világos *felsőruhájának* szoknyarésze elől a bal oldalon *rögzítve* feltűrt, alatta kilátszik a fekete-fehér kockamintás alsó. Kezében nyolcfogú gereblye.⁴¹

Végül késő 15. századi – 1490-ből való – Charles d’Angoulême hórás-könyvének egyik miniatúrája, amely táncoló falusiakat ábrázol. Egy táncoló, csuklyás nőalak sima és öves *felsőruhájának* szoknyarésze feltehetően az övbe tűzve – *rögzítve* – kétoldalt fel van emelve, bár az ábrán csak a bal oldal látszik. Alatta nagy darab látható az ugyancsak hosszú, fehér alsóból. Kötény itt sincs. De a háttérben egy másik táncoló nő sima *felsőruhája* elé kötény van kötve⁴² (14. kép).

A 16. században a *felsőruhák* elől vagy kétoldalt felemelése az előkelőbbeknél *alkalomszerűen*, a parasztnőknél *rögzítve* folytatódik. Az *alkalomszerű* felemelésnél a felemelt ruhaelej nemegyszer *buggyot képez*. Sőt olyan variáns is van, amikor a felemelt ruhaelejek a ruhaujj könyöki részéhez vannak *rögzítve*. De a cél itt is a drága anyagú, néha díszített alsóruha megmutatása volt, amely az öltözet részét képezte.

A 16. századból idézhető képek egyik legszebb példája id. Holbeinnek (1460–1524) egy bázeli asszonyt (Lady of Basel) ábrázoló képe (15. kép). A hölgy ráncolt szoknyája elől a bal kézzel *alkalomszerűen* és a karok fölött *buggyot vetve* van felemelve. Alóla kilátszik a hólokba rakott, díszes alsóruha.⁴³ Ugyanezt a képet többen, így Kybalová és Thiel is közli.⁴⁴ Bazeli hölgyet Holbein többször is festett, mindig ugyanabban a ruhában, de különböző szögekből nézve.⁴⁵ 1540 körül ifj. Hans Holbein egy angol pol-

36 Boucher i. m. 200. 366. kép.

37 Houston i. m. 182. 317. rajz.

38 Boucher i. m. 201. 368. kép.

39 Oakes és Hill Rural Costume. 44. 77. rajz.

40 Oakes és Hill i. m. 44. 78. rajz.

41 Oakes és Hill i. m. 44. 80. rajz.

42 Kybalová i. m. 122. 150. kép.

43 Davenport i. m. 395.

44 Kybalová i. m. 552. 911. kép és Thiel i. m. 174. 3. kép.

45 Boucher i. m. 220. 431. kép.

14. kép. Táncoló parasztok, 1490. Charles d'Angoulême Hóraskönyvből.
Kybalová: Képes divattörténet az ókortól napjainkig. 122. 150. kép. 1974. Budapest

gár feleségét festette meg. *Felsőszoknyája* a bal oldalon *alkalomszerűen* felemelt, alóla kilátszik a sötétebb alsó⁴⁶ (16. kép).

16. századi velencei hölgyet ábrázolt Dürer (1471–1528). A majd későbbben az empire divatra jellemző rövid felsőrészü *felsőruha* szoknyarésze a jobb kézzel *alkalomszerűen* és buggytot vetve van felemelve, és láttatni engedi a díszes alsóruhát.⁴⁷ Ugyancsak Dürer a mestere annak a tollrajznak, amelynek címe: A hölgy és a diák. A hölgy *felsőruhája* kétoldalt felemelve valószínűleg a ruhaujj könyöki részéhez van *rögzítve* és V alakú ráncokat képez. Jobb oldalt kilátszik az alsóruha. A két kéz szabad.⁴⁸

Német előkelő hölgyet ábrázol a svájci születésű Jost Amman illusztrálta „Trachtenbuch”, amelyet Hans Weigel adott ki 1577-ben Nürnbergben (17. kép). A hölgy *felsőruhájának* szoknyarésze két kézzel felemelt, *alkalomszerűen*, és alóla kilátszik a drága brokát alsóruha.⁴⁹

Bretagne-i Anna Jean Bourdichon festette hóraskönyvében Szent Katalin látható. Hermelinnel keskenyen szegett *felsőruháját* a jobb kézzel *alkalomszerűen* felemeli és alóla kis darabon kilátszik a világosabb alsó.⁵⁰ Az olasz Vecellio „Habiti antichi e moderni” című, 1590-ben megjelent albumában többek között három olasz hölgyet ábrázol. A középső hölgy hosszú *egyberuhájának* szoknyarésze baloldalt *alkalomszerűen*

46 Boucher i. m. 234. 483. kép.

47 Boucher i. m. 213. 407. kép.

48 Kybalová i. m. 157. 212. kép.

49 Davenport i. m. 501. 1346. kép. Jost Amman.

50 Davenport i. m. 470. 1245. kép. Anne of Brittany.

15. kép. id. Holbein, Hans: Bázeli hölgy
Davenport i. m. 395. 1051. kép

16. kép. ifj. Holbein, Angol polgár
felesége. 1540 körül
Boucher i. m. 234. 483. kép

felemelt és láttatni engedi a három vízszintes csíkkal díszített, sötét alsóruhát.⁵¹ A német-bajor M. Z. Mester táncoló alakokat ábrázoló képének bal alsó sarkában egymással táncoló hölgy és úr látható. A hölgy hosszú *felsőruhájának* szoknyarésze jobb oldalt felemelt és valószínűleg a ruha hosszú ujjának könyökrészéhez rögzített.⁵²

A 16. században az addigi női *egyberuha* a deréknál *szétválík* szoknya- és felsőrészre. Ennek előhírnöke a 15. századi Grimani Breviáriumban ábrázolt egyik szénagyűjtő asszony (13. kép). Ezt igen jól szemlélteti Jan de Vos et Galle 1595-ben megjelent, satirikus tárgyú metszete, amely a díszes, tehát nyilván mutogatni való alsószoknyára terebélyesítő (a 19–20. századi magyar parasztviseletben gyutacsnak, kolbásznak, puffámlinak stb. nevezett, csepűvel töltött hurkafélék) – „bourrelets” felkötését ábrázolja a legfelső alsószoknya fölött.⁵³

Az előkelőknél *rögzítve* felemelt szoknyarészt egy 15. század végi, 16. század eleji kárpiton is látni lehet. Davenport szerint ez a kárpit jeleneteket ábrázol a falusi életből. E francia-flamand kárpit egyik alakján elől, a kötény korcába *buggyot vetve rögzítve* felemelt *felsőruha* szoknyarésze elől kilátszik az alsószoknya⁵⁴ (18. kép).

51 Kybalová i. m. 174. 242. kép. Vecellio.

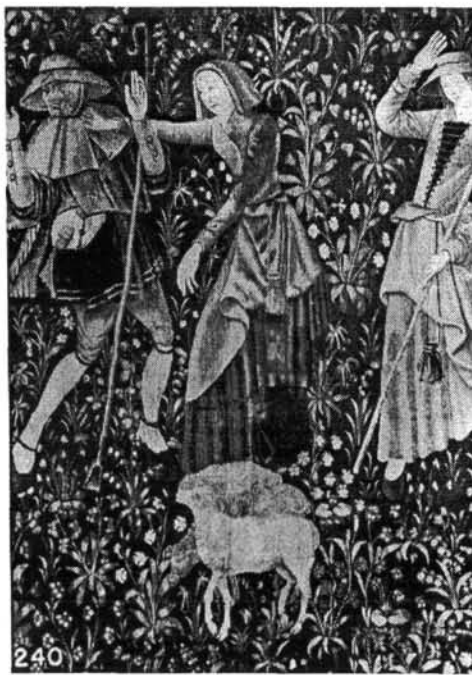
52 Davenport i. m. 379. 997. kép.

53 Boucher i. m. 321. 472. kép; Thiel i. m. 206. 362. kép.

54 Davenport i. m. 469. 1240. kép.

17. kép. Német nő. Jost Amman
illusztrációja Hans Weigel
Trachtenbuchjából Nürnberg, 1577.

18. kép. „Country life” Falusi élet.
Késő 15., korai 16. század.
Davenport i. m. 469. 1240. kép

Következik néhány 16. századi *parasztábrázolás*. Ebben az időszakban a *felsőruhák* elől vagy kétoldalt felemelt szoknyarészei általában – a 15. századhoz hasonlóan – *rögzítettek*. Furcsa módon az idézhető 16. századi ábrázolásokon nem látható kötény. Ahol mégis van, ez az ünnepi ruhákon polgári hatás és nem a ruhának a szennyeződéstől való megóvását szolgálja.

Másik paraszttárgyú képünkön németalföldi paraszttasszony vizet hord 1529-ben. *Felsőruhájának* ráncolt szoknyarésze elől és kétoldalt *rögzítetten* van felemelve.⁵⁵ Kötény itt nincs (19. kép).

Breughel (1568–1625) számos paraszttárgyú képet festett. Egy 1566-ban készült képen táncoló parasztnő *felsőszoknyája* kétoldalt ennek övébe van tűzve – *rögzítve*. A sötét alsó kétoldalt kilátszik, a kezek szabadok (20. kép).⁵⁶ 1567-ből származik az az olasz paraszttasszonyt mutató kép, amelyen sima *felsőruhán* apró ráncokba rakott kötény van. Az öves *egyberuha* a jobb kézzel *alkalomszerűen* felemelt, alóla kilátszik az oldalt nagy hólokba rakott alsószoknya. Az apró ráncokba szedett kötény polgári hatás, csupán díszítő szerepe van és nem óvja a ruhát a szennyeződéstől.⁵⁷

55 Oakes és Hill i. m. 51. 92. rajz.

56 Oakes és Hill i. m. 52. 99. rajz.

57 Oakes és Hill i. m. 53. 100. rajz.

19. kép. Németalföldi parasztnő vizet hord.
1529. Oakes és Hill: *Rural Costume*. 51. 92. rajz.
London–New York 1970.

20. kép. Breughel: *Táncoló parasztnő*.
Oakes és Hill i. m. 52. 99. kép

A 15. századi anyagban utalás történt egy ülve fonó parasztnőt ábrázoló miniatúrára. A 16. században alsó-németalföldi parasztnő ugyancsak ülve dolgozik, dohányt vagy gyapjút dolgoz meg. Felsőszoknyája elöl és kétoldalt valószínűleg az övbe rögzített, világos felsőszoknyát mutat, ami alól nagy darabon kilátszik a sötétebb alsó.⁵⁸

A 17. században előkelőknél, gazdagoknál, polgároknál, sőt ritkán parasztnőknél is folytatódik a drága anyagú *felsőruha* alatt hasonlóan drága anyagú, mutogatásra szánt alsóruhák viselete. A *felsőruhákat* vagy alkalomszerűen vagy *rögzítve* emelték fel. A felső és alsó ruhák itt is együtt képezték az öltözetet.

Elsőnek Peter Paul Rubens 1610-ben készült, ismert önarcképére lehet utalni, amelyen a művész önmagát és feleségét, Isabella Brantot festette meg. Az asszony bordó, bársonynak ható, arany paszmánttal díszített és a bal kézzel *alkalomszerűen* felfogott *felsőszoknyája* alól kilátszik a lilás alsó. A kezek szabadok.⁵⁹ 1621-ben készült Cornelis de Vos – a festőt és családját ábrázoló képe (21. kép). Az asszony a díszes, fekete-lilás bársony *felsőruhát* a bal kezével *alkalomszerűen* felemeli. Alóla kilátszik a díszes, piros alsószoknya.⁶⁰ Wenzel Hollar (1607–1677) a négy évszakot jelképező, négy divatos, elegáns ruhába öltözött hölgyet mutat I. Károly angol király udvarában. A

⁵⁸ Oakes és Hill i. m. 51. 93. rajz.

⁵⁹ Boucher i. m. 256. 564. kép. Rubens.

⁶⁰ Boucher i. m. 253. 552. kép. Cornelis de Vos.

21. kép. Cornelis de Vos: „Le peintre et sa famille” (A festő és családja)
Boucher i. m. 253. 552. kép

szoknya fölött fehér kötény, amelyet a jobb kezével jobb felé húzva emel fel. A bal kezében kosarat tart.⁶⁴ 1640-ből való az a rajz, amely a Brit Szigeteken lakó parasztnőt mutat. *Felsőruhája* a bal kézzel *alkalomszerűen* felemelve, a jobb kezével pedig kosarat tart.⁶⁵ Valamivel későbből, 1664-ből származik az a rajz, amelyen dél-németalföldi parasztnő látható. Sötét, alul vízszintes világos csíkokkal díszített alsószoknya fölött, elől

felemelt *felsőszoknyák* valószínűleg *rögzítettek*.⁶¹ 1660 körüli G. Wetscher fiatal lányt ábrázoló képe. A lilás-fekete *felsőruha* körül *rögzítve* felemelt szoknyarésze alól láttatni engedi a fényes, fehér selyem, díszített alsóruhát. A két kéz szabad.⁶² 1682 körüli a Conti hercegnőt ábrázoló anonim rajz. Az alul peremes *felsőruha* szoknyarésze a bal kézzel *alkalomszerűen* felemelt. Alatta ennek is kilátszik a díszes alsója.⁶³

Mint a felső társadalmi körök ruháinál, a parasztságnál is felfedezhető – később – a felemelt felsőszoknya alól láttatni kívánt alsószoknya. Legjobban J. D. de Saint Jean Párizs környéki parasztnőt ábrázoló képe mutatja ezt (22. kép). Piros felsőszoknyája körül *rögzítve* van felemelve, alatta díszes, tarka peremű, sárga alsószoknya. E kettős

61 Boucher i. m. 273. 639, 640, 641 és 642. kép.

62 Boucher i. m. 268. 525. kép.

63 Boucher i. m. 262. 584. kép. Conti hercegnő.

64 Boucher i. m. 289. 692. kép. Paysanne des environs de Paris.

65 Oakes és Hill i. m. 174. 292. rajz.

22. kép. „Paysanne des environs de Paris” Párizs környéki parasztnő. Boucher i. m. 289. 629. kép

23. kép. „Diana Viscountess” Diana hercegnő. Kybalová i. m. 214. 311. kép

és jobb oldalt rögzítetten feltűzött, világos felsőszoknya. A két kéz szabad, kötény itt sincs.⁶⁶

A 18. században az elől felemelt palást már régóta divatjamúlt. *Felsőruhák*, vagy azok szoknyarészei azonban elől *alkalomszerűen* felemelve, de *rögzítve* is folytatódnak. Első, nagyon szép képünk Diana, Crosbie hercegnője *felsőruhájának* szoknyarésze a jobb kézzel *alkalomszerűen* van felemelve (23. kép). Reynolds (1723–1782) festménye után készült a bemutatott metszet. A hercegnő felső- és alsóruhája drága selyemanyagból készült.⁶⁷ 1750 körülről való Gainsborough „Beszélgetés egy parkban” („Conversation dans un parc”) című képe. A hölgyön *alkalomszerűen* felemelt, rózsaszínű felsőszoknya alatt kék alsószoknya látható. A két szoknya együtt alkotja az öltözetet.⁶⁸ A francia Watteau egyik festményéről 1715 körül készült metszeten háttal álló hölgy *felsőruhájának* szoknyarésze a bal kézzel *alkalomszerűen* felemelt. A ruha anyaga valamilyen kemény, talán taftszerű selyem.⁶⁹ Egy 1775 körülről való francia divatrajz úrnőt és szolgálot ábrázol. Az úrnő *alkalomszerűen* felemelt *felsőruhája* szoknyarésze alól kilátszik a fodros alsó.⁷⁰ Egy ugyancsak francia, 1729-ből származó ábrázolás két egymás fölötti ruhából álló abroncsszoknyát mutat. A metszeten a *felsőruha* a bal kézzel *alkalomszerűen* van a baloldalon felemelve. Valószínűleg ebből a formából fejlődött ki a 18.

66 Oakes és Hill i. m. 124. 228. rajz.

67 Kybalová i. m. 214. 311. kép. Diana.

68 Boucher i. m. 312. 777. kép.

69 Boucher i. m. 294. 708. kép.

70 Kybalová i. m. 212. 308. kép.

24. kép. Franz Neuhauser: „Hermannstädter Markt im Jahre 1788”
(Szebeni vásár 1788-ban) A szebeni Bruckenthal Museum levelezőlapja

században oly divatos „paniers” forma.⁷¹ A 18. század végéről, 1790-ből való Goya „Marquesa de Pontejos” című képe, amely spanyol márkinőt ábrázol körül rögzítve feltűzött, fátyolszerű felsőszoknyában.⁷² Goethe *Utazás Itáliában* című művében Veronából írja az alábbiakat (1786. szeptember 16.): „Ha a nőnek tiszta a fehérneműje, akkor nem mulasztja el fekete szoknyáját az egyik oldalon magasan fölemelni. Úgy felövezi, hogy a derekáig ér és a korzet hasadékát befödi, melynek színe bármilyen lehet (Ford. Bálint Aladár).⁷³

71 Boucher i. m. 295. 713. kép.

72 Davenport i. m. 732. 2057. kép. Goya.

73 Az adatot N. Fülöp Katalinnak köszönöm.

A *felsőruhá*nak, felsőruha szoknyarészének ez a feltűzése a 18. századi *parasztoknál* is folytatódik. 1799-ből való az a rajz, amely spanyol parasztnőt mutat elől és kétoldalt *rögzítve* feltűzött, sötétebb *felsőszoknyában*, amely alól kilátszik a világos alsó.⁷⁴ Norvég parasztnő függőleges-csíkos *felsőszoknyája* körül *rögzítetten* fel van hajtva, alóla körül kilátszik a kockamintás alsószoknya. Kötény itt sincs, a kezek szabadok.⁷⁵ Végül egy szintén paraszti, az idézett szerzőpáros által polgári hatásúnak tartott rajzon látható, 1700-ból a németalföldi Zandaamból származó rajzra lehet utalni, amely ülő, németalföldi parasztnőt mutat. *Felsőszoknyája* elől, a térdeknél *alkalomszerűen* van felhajtva, és alóla nagy darabon kilátszik a világos alsó.⁷⁶ A következő, idézhető rajzon skót halász felesége, fején homlokpánttal rögzített, hallal teli kosarat cipel. Csíkos *felsőszoknyája* körül *rögzítve* felemelt, s az alóla kilátszó alsószoknyát alul három, vízszintes csík díszíti. Kötény nincs, a két kéz szabad.⁷⁷ Angol, késő 18. századi egy szénát gereblyével összeszedő, „Haymaking” parasztnő. A sötét *egyberuha* szoknyarésze elől és kétoldalt *rögzítetten* van felemelve, felhajtva. Elöl kötény védi a ruhát. Két kezével fogja a gereblyét.⁷⁸

A 18. század végéről már erdélyi, magyar vagy magyar vonatkozású képet is lehet közölni. 1788-ból származik Franz Neuhauser – a szebeni Bruckenthal Múzeum tulajdonában lévő – képe, amely szebeni nagyvásárt ábrázol. A kép közepén a 19–20. századi, kalotaszegi muszuj formájú szoknyában áll egy nagyvásárban részt vevő nő. Hogy szász volt-e, vagy esetleg magyar, ma már nem dönthető el⁷⁹ (24. kép).

A 19. században is él még a kettős szoknya divatja. Az idézhető képen a *felsőszoknya* körül nem egyenletesen felhajtott, hanem körül egyenletesen rövidebb az alsószoknyánál. Egy 1865 körüli névtelen akvarell báli ruhát ábrázol.⁸⁰ 1871–72 körül készült az a kép, amely városiasan öltözött nőt mutat (25. kép). Világos *felsőszoknyája* a jobb oldalon láthatóan *rögzítve* van felemelve.⁸¹

Talán kezdődő turnürnek fogható fel C. Corot (1796–1875) 1874-ben festett, kékruhás hölgye („La dame en bleu”). Kék *felsőruhájának* szoknyarésze kétoldalt *rögzítve* felemelt, és hátul nagy csomóba rendezett.⁸² 1883-ban a walesi herceget mutatja egy festmény. A későbbi VII. Edwardot ábrázoló kép jobb oldalán kisfiú kezét fogó hölgy *felsőruhájának* szoknyarésze a bal kézzel *alkalomszerűen* felemelt. A kezek szabadok.⁸³ 1801-ben festette P. P. Prud'hon az angol „Schimmelpenninck család” című képét. Ezen empire divatú, zöldes fátyolból készült *felsőruha* a jobb kézzel *alkalomszerűen* és *bugygyot vetve* van felemelve, alatta ugyancsak zöldes selyem, de világosabb alsóruha látszik ki.⁸⁴ Ugyancsak 19. századi, krocketjátékot ábrázol az a kép, amelynek részletén hölgy látható. Aprókockás *felsőruhája* szoknyarésze kétoldalt *rögzítetten* van felemelve, alatta látszik a függőleges csíkozású alsóruha.⁸⁵

74 Oakes és Hill i. m. 66. 133. rajz.

75 Oakes és Hill i. m. 66. 135. rajz.

76 Oakes és Hill i. m. 62. 126. rajz. Zandaam.

77 Oakes és Hill i. m. 176. 296. rajz.

78 Oakes és Hill i. m. 176. 295. rajz.

79 Neuhauser, Franz: Nagyszebeni piac 1788-ban. (Hermannstädter Jahrmarkt im Jahre 1788). Bruckenthal Museum. A szebeni Bruckenthal Múzeum levelezőlapja.

80 Boucher i. m. 377. 993. kép.

81 Boucher i. m. 393. 1048. kép. Degas, utcai ruhás asszony.

82 Boucher i. m. 395. 1051. kép. Kékruhás nő.

83 Kybalová i. m. 287. 451. kép.

84 Boucher i. m. 332. 832. kép.

85 Boucher i. m. 385. 1018. kép.

25. kép. Degas: „Femme en costume de ville”
(Városi ruhás asszony)
Boucher i. m. 393. 1048. kép

Felemelt felsőszoknyájú *parasztábrázolások* a 19. században is folytatódnak, de ezek nem egyeznek sem a magyar paraszti „felakasztott” szoknyával, sem az idézett, csodálatos Grimani Breviárium *rögzítve* felakasztott paraszti szoknyáival. Két példát mégis lehet erre is idézni. Egyik francia, 1865-ből, Finistère területéről való öltözetet ábrázol. Egy ülő nő világos *felsőszoknyája* a bal térdre *alkalomszerűen* van felhajtva, és a kezek szabadok. A felsőszoknya alól kilátszik a függőleges csíkozású alsószoknya.⁸⁶ A másik rajz spanyol parasztnőt ábrázol. Felső, rakott szoknyája legalább a vállakig felhajtott. Alóla keskenyen kilátszik a világos alsó. Mivel a figura háttal áll, sem a felerősítés módja (*rögzített* vagy *alkalomszerűen* felemelt), sem a kötény megléte vagy hiánya nem állapítható meg.⁸⁷

A 19. századból már számos magyar ábrázolást lehet idézni. 1816-ból való Bikkessy-Heinbucher „Egy Pest Vármegyei Paraszt és egy Szolgáló” (sic) („Ein Bauer und eine Magd, aus dem Pester Comitatus”) című képe. A szolgáló fehér (felső? vagy) alsó szoknyája fölött bal felé felemelt és a szoknya korcába *rögzítetten* tűzött, kék *felsőszoknya* vagy bőkötény látható. Külön kötény itt sincs.⁸⁸ Ugyancsak Bikkessy-Heinbucher képe a „Kis Marton vidéki asszonyok” („Weiber aus der Gegend von Eisenstadt”). A jobboldali

asszony kék felsőszoknyája elöl kétoldalt *rögzítetten* van a kötény korcába tűzve. Külső részén alul-körül két, vízszintes sárga csíkkal díszített, belső oldalán ugyancsak alul-körül 2–3 ujjnyi piros sáv húzódik, amely a felsőszoknya kétoldali felemelésével – a kalotaszegi muszujnak nevezett szoknyához hasonlóan – kifordul.⁸⁹ 1854-ben a „Magyarország és Erdély képekben” (Kalotaszegi viselet Erdélyben) leányt és legényt ábrázol. A pártás leány felsőszoknyája – muszujja – kétoldalt *rögzítetten* van a korbca tűzve. Körül és kétoldalt kilátszik a fehér alsó. Előtte ünnepi, fekete alapon zölddel díszített kötény.⁹⁰ 1857-ben a Vasárnapi Újságban Torontál megyéből vizet hordó nő látható, oldalt felemelt szoknyában.⁹¹ Sterio Károly (1821–1862) dunántúli asszonyt ábrázolt (26.

86 Oakes és Hill i. m. 132. 256. rajz.

87 Oakes és Hill i. m. 106. 198. rajz.

88 Kresz M., 1956. 7. tábla.

89 Kresz i. m. 19. tábla.

90 Kresz i. m. 59. tábla.

91 Paládi-Kovács A., 1981. 316. 7. kép. Vízhordás Torontál megyében, 7. kép.

kép). Pirosas felsőszoknyája elől *rögzítetten* van a korbba tűzve. Alóla kilátszik a hosszú fehér pendely, előtte kék kötény.⁹² Id. Jankó János (1833–1896) ceruzarajza aratók mulatságát ábrázolja. Baloldalt egy leány *felsőszoknyája* vagy bőköténye hátraléve *rögzítetten* van felülve vagy csomóba kötve. Alóla kilátszik a hosszú fehér alsó.⁹³

Századunkban a városi viselet számtalan variációja között a lépésnél a bal kézzel *alkalomszerűen* felemelt felsőszoknya és az alóla kilátszó, fodros alsószoknya látható, többek között 1906-ból (27. kép).⁹⁴ 1922-ből származik a városi divat „Hölgy rózsaszínben” című kép (28. kép). Ennél a világosabb rózsaszínű felsőszoknya körül egyenletesen, elől jobb felé erősebben és *alkalomszerűen* felemelt. Alóla kilátszik a kissé sötétebb alsószoknya.⁹⁵

Itt ismét hangsúlyozni kell, hogy az alsószoknya jelentése nem e korunkban szokásos 'alsó', hanem szinte mint egyenrangú viseletdarab, részét képezi az öltözetnek.

A *parasztágnál* is él ez a forma, amelynél az elől vagy kétoldalt felemelt felsőszoknya *rögzített*. Példánk (29. kép) skóciai halász feleségét ábrázolja. Függőlegescsíkos felsőszoknyája kétoldalt *rögzítetten* felemelt, alatta kilátszik a szintén függőleges

26. kép. Dunántúli asszony. Sterio Károly (1821–1862)
In: Kresz Mária: Magyar parasztviselet 1820–1867. 88. tábla.
Budapest 1956.

92 Kresz i. m. 88. tábla. Sterio Károly.

93 Kresz i. m. 67. tábla.

94 Boucher i. m. 405. 1095. kép. Lépésnél alkalomszerűen felemelt ruha. Fénykép.

95 Boucher i. m. 412. 1119. kép. Fénykép.

27. kép. Lépésnél a bal kézzel alkalomszerűen felemelt szoknya. Fénykép, 1906.
Boucher i. m. 405. 1095. kép

28. kép. „La dame en rose” (Rózsaszínű ruhás hölgy) Fénykép 1922-ből.
Boucher i. m. 412. 1119. kép

csíkozású alszoknya. A halaskosár homlokpánttal van a fejre erősítve, a két kéz szabad.⁹⁶

A magyar paraszti anyagban ebben a században, lényegében változatlanul él tovább a kalotaszegi muszuj, amelyet Torockón is viselnek, de ünnepre a feltűzött részt leeresztik, s csak hétköznapi – munkanapokon – emelik fel kétoldalt. Furcsa kivételként a Nógrád megyei Kazáron a sok szoknya fölött lévő legfelső szoknyát emelték fel kétoldalt.

Összefoglalás

A munka egy múlt századi, a Borsod megyei Tardon viselt, kétoldalt vagy elől felemelt és köténnyel kombinált szoknyaforma történetét ismerteti. A témával való elmélkedés elején úgy látszott, hogy fel lehet vázolni a paraszti szoknyaforma történetét a 15. századi breviáriumoktól és hóráskönyvektől kezdve egészen a múlt század végéig, e század kezdetéig. E paraszti viselési formának történetét a dolgozat most csak a magyar anyag alapján tárgyalja, s a magyarságtól északra, keletre és délre, a Balkánig most nem tér ki. De analizálja a nyugati történeti anyag információit e viselési móddal kapcsolatban.

⁹⁶ Oakes és Hill i. m. 180. 304. rajz. Skóciai, newhaveni halász felesége. Rajz fényképről.

Az anyaggal való tüzetesebb foglalkozás közben ez a felsőszoknyának, vagy a felsőruházat szoknyarészenek kétoldalt vagy elől való felemelése a felsőbb társadalmi osztályok ruházatában tűnt fel először, mégpedig a felsőbb társadalmi osztályok rögzítetlen, *alkalomszerű* megoldásától a *rögzített* paraszti alkalmazásig. A felsőbb társadalmi osztályok alkalomszerű viselési módja az ókori görög és római palástokig látszik visszavezethetőnek, a bibliai és keleti ókor meg nem említésével.

Ezt az alkalmazási módot – rögzítetlen, alkalomszerű ráncolást mutatja a római Kr. u. 4. századi Santa Maria Maggiore templom mozaikján három női alak palástja, és a Kr. u. 6. századi, gyönyörű ravennai, Teodóra császármőt és kíséretét ábrázoló mozaikja. Ezen a császárnő lilás palástja elől, a bal oldalon alkalomszerűen van felemelve. A magyarság számára igen érdekes a 14. század utolsó harmadából származó Képes Krónika II. András király koronázását ábrázoló miniatúra, amelyen Szent Erzsébet a többi korabeli európai ábrázoláshoz hasonlóan *alkalomszerűen* emeli fel a bal kezével pirossal bélelt zöld palástját.

De a 13–16. századtól kezdve az elől, addig ráncokat vetve viselt palástok alatt feltűnnek a sima ingruhák ráncolásai is.

A 15. században, különösen a hóraskönyvekben, breviáriumokban és pecséteken feltűnnek a paraszti ábrázolások. De míg a felsőbb társadalmi osztályoknál az öltözetet együtt képező palástok, majd ingruhák felemelése mindig *alkalomszerű*, a paraszti viselési mód mindig *rögzített* és túlnyomórészt kötény is jár hozzá.

E század úri viseletében mérföldkőnek tartja a dolgozat van Eyck 1453-ban festett, az Arnolfini házaspárt ábrázoló képét, és az ugyancsak 15. századi Grimani Breviárium húsvéti sétát bemutató miniatúráját. E felső társadalmi osztályok viselési módjával párhuzamos az ugyancsak a Grimani Breviárium *paraszti*, május–júniusi szénakaszálást és a lekaszált széna rendekbe gyűjtését ábrázoló miniatúrája. Ebben a században tehát a kétféle társadalmi osztálynak kétféle a viselési módja: a *felső társadalmi osztályoké alkalomszerű*, a *parasztoké* pedig *rögzített*. Az előbbieknél az öltözetet alakító kétféle, egyenlő rangú, egymás fölötti felsőruha elől vagy kétoldalt azért van *alkalomszerűen* felemelve, hogy a drága alsó kilátszódjon, míg a parasztlak kétoldalt vagy elől felemelt szoknyái, túlnyomórészt köténnyel kombinált, *rögzített* viselési módja a ruházat megővését célozta a fizikai munka okozta szennyeződéstől.

A következő századokban e két viselési mód folytatódik, míg századunkban a parasztság és a paraszti viseletek eltűnésével ez a ma már igen ritka viselési forma a végső eltűnés felé halad.

29. kép. Newhaveni halász felesége. Brit Szigetek, Skócia. Oakes és Hill i. m. 180. 304. kép

IRODALOM

Apor Péter

1796 *Metamorphosis Transylvaniae* (Altorja) Kolozsvár. Újra kiadva: Bukarest 1978.

Bikkessy, E. v. Heinbucher

1816 *A Magyar és Horváth Országi legnevezetesebb Öltözetek Hazai Gyűjteménye*. Bétsben

Bloesch, Hans

1935 *Arbeit und Feste im Reigen des Jahres*. Bern

Boucher, François

1965 *Histoire de costume en Occident de l'antiquité à nos jours*. Paris

Búzási Enikő

1988 *Régi magyar arcképek, Kiállítási katalógus*. Tata Vár és Szombathely Képtár. Budapest

Búzási Enikő–C. Wilhelmb Gizella

1988 *Főúri ösgalériák, családi arcképek. Kiállítási katalógus*. Budapest

K. Csilléry Klára

1991 *A „kötés” (tűzött csipke) Magyarországon*. Ethn. 78–88. Budapest

Davenport, Milia

1972 *The Book of Costume I–II*. New York

Gutkowska-Rychlewska

1968 *Historia Ubiorów*. Wraclaw–Warszawa–Kraków

Horváth Terézia, Baloghné

1995 *A bagi női ünnepi viselet színei az 1940-es és az 1950-es években*. Ethn. 106. évf. 1. szám

Houston, Mary, G.

1939 *Medieval Costume in England and France. The 13th, 14th and 15th Centuries*. London

Jaschke, Franz

1821 *National Kleidertrachten und Ansichten von Ungern, Croatien, Slawonien, dem Banat und der Bukovina*. Wien

Kós Károly

1964 *A kalotaszegi muszuj. Műveltség és Hagyomány* 6. szám, Bp.

Kővári László

1860 *A magyar családi és közéleti viseletek a nemzeti fejedelmek korából*. Pest

Kovách Aladár

1907 *A tolnamegyei Sárköz népviselete*. NÉ. VIII. 74–94 és 201–221. Budapest

Kresz Mária

1956 *Magyar parasztviselet 1820–1867*. I–II. Budapest

Kybalová, Ludmila–Herbenová, Olga–Lamarová, Milena

1974 *Képes divattörténet az ókortól napjainkig*. Budapest (Das grosse Bilderlexikon der Mode. Prag 1966)

Nemes Mihály–Nagy Géza

1900 *A magyar viseletek története*. Budapest

- Oakes, Alma and Hamilton Hill, Margot*
1970 Rural Costume. Its Origin and Development in Western Europe and the British Isles. London–New York
- Paládi-Kovács Attila*
1981 Hagyományos vízholdó módok és eszközök a Kárpát-medencében. Ethn. XCII.
- Piton, Camille*
1926 Le costume civil en France du XIIIe au XIXe siècle. Paris
- Radvánszky Béla*
1895–96 Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. századtól. I–II. Sajókaza. Újra kiadva 1986. Budapest
- Szendrei János*
1905 A magyar viselet történeti fejlődése. Budapest
- Šronková, Olga*
1954 Die Mode der gotischen Frau. Prag
- Thiel, Erika*
1982 Geschichte des Kostüms. Die europäische Mode von den Anfängen bis zur Gegenwart. Berlin
- Turnau, Irena*
1991 History of Dress in Central and Eastern Europe from the sixteenth to the eighteenth Century. Warszawa
- Vecellio*
1590 Habiti antichi e moderni. Venezia. In: *Thiel, Erika* 1982. 160 és 205.
- Viseletkódex Régi erdélyi viseletek. Viseletkódex a XVII. századból. Budapest, 1990.
- Wilhelmb, C. Gizella–Búzási Enikő*
1988 Főúri ősgalériák, családi arcképek. Kiállítási katalógus. Budapest

DER „AUFGEKNÜPFTE” ROCK VON TARD

In der vorliegenden Studie wird die Geschichte einer *Rockform* vorgestellt. Diese Art Rock wurde im vergangenen Jahrhundert in Tard, einer Ortschaft im Komitat Borsod, beidseitig oder vorn aufgeknüpft und mit einer Schürze kombiniert getragen. Bei der Auseinandersetzung mit dem Thema hatte es anfangs den Anschein, als ließe sich die Geschichte dieser bäuerlichen Rocktracht anfangen mit dem Grimaner Breviarium aus dem 15. Jahrhundert bis hin zum Ende des vergangenen bzw. bis zum Beginn unseres Jahrhunderts zusammenfassen. Diese bäuerliche Tracht wird hier nur anhand von ungarischem Material behandelt; auf die Gebiete nördlich, östlich und südlich des Ungarntums sowie auf den Balkan wird hier nicht eingegangen.

Bei eingehender Betrachtung stellte sich heraus, dass das beidseitige oder vordere Aufknüpfen des oberen Rockes oder des Rockteiles der Oberbekleidung auch bei der Bekleidung gesellschaftlich höher stehender Schichten zu beobachten war. Dies reichte von einer *befestigten* bäuerlichen Form bis hin zur unbefestigten *gelegentlichen* Form bei den gesellschaftlich höher stehenden Schichten. Die Art, den Rock gelegentlich so zu tragen, führte im weiteren zum Mantel hin, und die Form, ihn vorn unbefestigt und nur

gelegentlich aufgeschürzt zu tragen, kann scheinbar auf den altertümlichen griechischen und römischen Umhang zurückgeführt werden. Die Art, die Oberbekleidung zu gewissen Anlässen so zu tragen, zeigen die Gewänder der drei Frauengestalten auf dem Mosaik des Spieltypen, Maria Maggiore aus dem 4. Jahrhundert n.Chr. sowie das herrliche Mosaik von Ravenna aus dem 6. Jahrhundert n.Chr., auf dem die Kaiserin Theodora und ihre Geleitschaft dargestellt sind. Hier trägt die Kaiserin ihr lilafarbenes Gewand vorn und an der linken Seite aufgeschürzt.

Im 13. Jahrhundert des späteren Mittelalters begann man, auch die schlichten Kleider, die unter den in Falten gelegten Gewändern getragen wurden, gefaltet aufzuraffen. Diese Form der Tracht nahm zum 14. Jahrhundert hin zu. Recht interessant erscheint hier die aus dem letzten Drittel des 14. Jahrhunderts stammende Darstellung der Heiligen Elisabeth in der Bilderchronik, auf welcher die ungarische Heilige ihr Gewand ähnlich wie auf anderen europäischen Darstellungen – vorn aufgerafft trägt.

Im Verlauf des 15. Jahrhunderts kam es dann vor allem in den Stundenbüchern zu bäuerlichen Darstellungen. Während jedoch bei den gesellschaftlich höher stehenden Klassen die die Bekleidung darstellenden Umhänge und Obergewänder stets zu besonderen *Anlässen* aufgeschürzt wurden, waren diese bei den Bauern immer befestigt und meistens wurde auch eine Schürze dazu getragen. In der vorliegenden Arbeit werden die Darstellung der Eheleute Arnolfini von van Eyck aus dem Jahre 1453 und des weiteren die Miniatur vom Osterspaziergang des Grimaner Breviariums aus dem 15. Jahrhundert als Meilenstein in der herrschaftlichen Bekleidung des 15. Jahrhunderts angesehen. Eine Parallele zu der für die gesellschaftlich höher stehenden Klassen typischen Kleidungsart stellt auch die Miniatur des Grimaner Breviariums dar, auf der Bauersleute bei der Heuernte im Mai und Juni zu sehen sind. Im 15. Jahrhundert trug man die Gewänder weiterhin je nach Klassenzugehörigkeit: *gesellschaftlich höher Gestellte rafften ihr Gewand nur zu bestimmten Anlässen auf, während es bei den Bauern fest aufgeschürzt war*. Erstere rafften ihr Obergewand vorn oder beidseitig hoch, um ihr teures Unterkleid zur Schau zu stellen. Die Bauersfrauen befestigten ihre oberen, zuweilen mit einer Schürze kombinierten Röcke vorn oder seitlich, um diese vor Beschmutzung zu bewahren.

Diese beiden Arten, die Kleider zu tragen, setzten sich auch in den folgenden Jahrhunderten fort, bis mit dem Verschwinden des Bauerntums und der bäuerlichen Trachten im 20. Jahrhundert auch diese Form des Röcketragens allmählich zurückging, um dann fast völlig in Vergessenheit zu geraten.

Alice Gáborján